

khorbologh (vagy khulinchak)

haza elvesztésében, a játékokban, a házak alaprajzaiban, az egyszerű használati tárgyakban, a szentben és a profánban egyaránt. A houshamadyanok világa és *Gross Arnold* művészi univerzuma hosszú és sokrétű, kiterjedt utazást kínálnak, valódi emberi kalandot, ahol meglepve fedezzük fel, hogy végső soron sem az *Emlékek kertjében*, vagy a *Tordai kertben* szereplő *hintakeret* sem pedig az Alevor által leírt *khorbologh* vagy *khulinchak*, amely *Metz Pahk* (Nagyböjt) idején csüng le a falusi ház mennyezetéről, a legkevésbé sem triviálisak.

Lábjegyzetek

¹ <https://www.houshamadyan.org/home.html>

² Vahe Tachijan: *Oszmán-örmények. Élet az anyaországban, a száműzetésben, a társadalom újjáépítése a diaszpórában.* L'Harmattan – Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2019.

³ Marianne Hirsch: *The Generation of Post-memory: Writing and Visual Culture After the Holocaust.* Columbia University Press, New York, 2012; Marianne Hirsch: *Family Frames: Photography, Narrative, and Postmemory,* Harvard University Press, 1997.

⁴ *A művészet kertje. Gross Arnold (1929-2015)* (Szerkesztők: Gross András és Rum Attila, Szerzők: Feledy Balázs, Gross András, Révész Emese) Gross András Gross Arnold kft., Budapest, 2019. Gross Arnold Archivum.

⁵ Külön köszönet Gross András Somának, a művész fiának a fotók és az illusztrációk nagylelkű biztosításáért.

⁶ Lásd a kérdésről részletesen In: Hankiss Elemér: *Az emberi kaland.* Helikon Kiadó, Budapest, 1998.

Hegedüs Annamária

Örmény pénzek Bugacpusztán

Talán szokatlan, hogy egy cikk könyvajánlással kezdődik. Tormay Cecile: *A fehér barát* című vaskos könyvéből ugyanis igen jól érzékeli az olvasó, milyen mérhetetlen pusztítással járt a tatárjárás, s nem volt ez másképp a török időkben sem. Mindkét tragikus esemény zömében a Tiszántúlt és a Duna-Tisza-közét érintette. Nem véletlen, hogy az Alföldön több csonkatornyot, pusztatornyot találunk külföldre elnevezéssel. Szinte felkiáltójelként mutatja egy-egy torony, hogy körülötte egykor település lehetett, vagy csak az alapfalak maradtak meg. Két Árpád-kori templomromot a XII. Kerületi Örmény Önkormányzat által szervezett kiránduláson felkerestünk már: a Soltszentimre határában álló Csonka-tornyot, illetve a szőregi monostor maradványait. Ez utóbbi a kunok 1280. évi hadjárata során pusztult el.

Figyelmünket azonban a bugaci különlegességre irányítjuk, ahol 2010-ben történt régészeti feltárások Rosta Szabolcs régész vezetésével.

A korai középkorban e területen virágzó élet volt, a XII-XIII. században a Duna-Tisza-köze regionális központja volt. Az első forrás, 1219-ből egy Petur (vagyis Péter) nevű apátságot említ. A kolostor és a bazilika 1130-1150 között épülhetett. Száz éves fennállása alatt valószínűleg négy átépítésre került sor, a legjelentősebb

1230 körül, ekkor kaphatott tornyokat a bazilika. Nagy valószínűséggel bencés kolostorról van szó, amelyet a Becse-Gergely nemzetség tagjai alapítottak. A templom mérete átlagosnak mondható. Bazilikás szerkezetű, háromhajós, félköríves szentélyzáródású templom emelkedett itt, karzattal. A templomhoz csatlakozott a kolostor és egy mellékkápolna is. Ez a templom és a kolostor rövid életű volt; egyetlen jelentősebb átépítéssel nagyjából száz évig állt, a tatárjárásig. Régen egy szent ereklyéit

ÖRMÉNY ARCOK
NYÍLT FOTÓTÁR

www.ormenyarcok.hu

Nézegessen régi fotókat,
keressen ismerős neveket,
találjon rá új rokonokra.

Küldje el Ön is régi családi fotóit,
hogy együtt őrizzük és gyarapítsuk
az örmény közösség emlékeit!

elhelyezték a templomban, s az istenháza általában e szentről kapta a nevét. Nos, itt a számtalan lelet közül a legértékesebb a Szent Péter ereklyetartó, mely két gyönyörű zománclemez, s a Rajna-vidéken készülhetett az 1180-90-es években. Az egykori monostor körül kb. két kilométer kiterjedésű település lehetett.

Az 1340-es években a kunok hoztak létre egy falut a fenti Pétermonostora helyén. A kolostor és a templom falát építőanyagként használták. Később is így hívták a települést, jóllehet monostora már nem volt meg. A XV. század végére kopott a név, és maradt a Monostor. Ma Bugac felsőmonostori pusztájáról vagy Bugacmonostorról beszélnek. Valószínűleg e kor leletei lehetnek a bibliaveretek, misekönyvveretek elégetett maradványai, a Rómából származó zarándokjelvények.

Egy mélyszántás kapcsán XIV–XVI. századi kisebb templom alapfalai kerültek elő – rengeteg sírral együtt. A török időkben ment tönkre ez az istenháza. Egymás mellett tehát két templom, a korai bazilika és az „újabb” templom alapfalai láthatók. E területet a XIX. századtól az 1920-as, 1930-as évekig temetőként használták a bugaci telepések. Valószínűleg azért, mert a XIX. században még látszódtak ott romok, és tudták, hogy az megszentelt hely volt.

Eltérő korokból különféle leletek kerültek elő. A legértékesebb a már említett Szent Péter ereklyetartó, ám a régészek több mérlegre és mérlegsúlyokra is bukkantak, ezek alapján királyi pénzváltó jelenlétét feltételezhetjük.

Örmény pénzérmét is találtak 2012-ben, amelyről *V. Székely György*, a kecskeméti Katona József Múzeum munkatársa a következőket állapította meg:

„A Bugac-felsőmonostori pénzek Árpád-korra keltezhető sorozatának legkülönösebb darabja egy rézpénz

fele, melyet *I. Hethum* (1226-1269) Kis-Örményország uralkodója verett. Mivel ezzel a területtel a XIII. században nem volt szorosabb kereskedelmi kapcsolat, Magyarországra kerülésének magyarázata csak egyéb, tényekkel nehezen igazolható feltételezéssel lenne lehetséges, mint pl. a Szentföldről hazatérők egyike hozta volna magával. Az egykorú írásos források és a helynévanyag alapján azonban tény, hogy az Árpád-kori Magyarországon számos, elsősorban kereskedelemmel foglalkozó örmény közösség élt, melyek közül az esztergomi volt a legjelentősebb. A bugaci örmény pénz Kárpát-medencei ritkasága ellenére nem áll egyedül Közép-Európában, mivel egy, a XIII. század első felében vert örmény pénz egy krakkói középkori lelőhelyen is napvilágra került.”

A pénz másik felét 2018-ban találták meg. A bemutatott fényképen az eltérő időben készült felvételek miatt van csak színkülönbség az érménél.

A monostorromokról és az örmény pénzről e sorok írója először a *Mértékadó* 2014. március 4-i számából értesült. Az *Új Ember* mellékleteként megjelent műsorfüzetben *dr. Rosta Szabolccsal*, a kecskeméti Katona József Múzeum igazgatójával készítették interjút. Ezúton szeretném megköszönni az igazgató úr segítségét, a küldött fényképeket.

Fabók Dávid

Örmény Legenda – egy tánckantáta emlékezete

Az idén, március 26-án elhunyt erdélyi örmény származású, Nádasy Kálmán-díjas opera- és filmrendező, etnográfus *Moldován Domokos* 2001-ben állította színpadra az „*Örmény Legenda*” című tánckantátát, amely az örmény nép kereszténnyé válásának történetét dolgozza fel. A darab bemutatója éppen 20 évvel ezelőtt, 2001. június 16-án volt, a Kiscelli Romtemplomban.

Egy régi-régi örmény népdal dallamára lassan megtelik a színpad lányokkal, fiúkkal, Anahit pogány istennő szobránál áldozathoz készülődnek. A dal vad, pogány táncca forrósodik, őrzőgésük közben ledöntik Anahit szobrát is. Átszellemült arcú lányok, rajongó tekintettel egy ifjú férfit követnek mozdulataikkal, az ifjúban Gergelyre ismerhetünk. Lassú táncukat egy gyönyörű saragan (örmény liturgikus ének) dallama kíséri, amit megszakít Trdat király és katonáinak hirtelen belépése.

A darab ötletének megszületésére a bemutatón így emlékezett *Moldován Domokos*: „Éppen egy évvel ezelőtt történt, hogy jöttünk hazafelé Szamosújvárról, a gyö-

nyörű örmény bazilikából, Világosító Gergely ünnepéről *Avanesian Alex* rendező barátommal, és azon töprengtünk, hogy különleges produkcióval kellene 2001-ben emléket állítanunk annak a különleges évfordulónak, hogy 1700 évvel ezelőtt, 301-ben az örmények voltak az elsők Európában, akik fölverték a kereszténységet. A Budapestig tartó nyolcórás autótúr alatt, egy ősi örmény legenda mozzanatait felelevenítve, megszületett bennünk a történet, amelyet az idén tánckantáta formájában valóban sikerült színpadra állítanunk.”

Trdat király udvarolni kezd a Rómá-

